

CRKVA I ČOVJEKOVO SLOBODNO VRIJEME

Dr Marijan Biškup

UVODNE NAPOMENE

Kad se danas govori o teologiji rada i o problemima s njom u vezi, sve više i češće spominje se i tzv. čovjekovo slobodno vrijeme koje je rezultat brojnih sretnih okolnosti u kojima žive ljudi našeg vremena.

Napredak suvremene tehnike omogućio je da se u kraćem vremenskom roku i s manje fizičkog napora proizvede puno više neophodnih i za ljudski život korisnih sredstava, što se u minulim razdobljima nije moglo ostvariti zbog nedostatka tehničkih pomagala. Na taj način suvremeni čovjek brže i lakše osigurava mirniju materijalnu egzistenciju sebi i onima s kojima ili za koje živi i radi.

Proces automatizacije doprinio je općem blagostanju u društvu, što najbolje dolazi do izražaja kod ekonomski najrazvijenijih zemalja u svijetu. Ako se promatra ritam njihovog svagdanjeg života i rada, brzo upada u oči zavidan stupanj njihovog općeg bogatstva i blagostanja. Ljudi tih zajednica nekako s pravom traže da se u njihovim sredinama smanje njihove radne obaveze koje u životu pojedinca predstavljaju opterećenje u svakom pogledu.

I – POJAM „SLOBODNOG VREMENA”

Industrijalizacija i automatizacija uvelike su izmijenile život pojedinca i ljudske zajednice kao takove. Današnji čovjek postaje sve svjesniji činjenice da on sam stvara novi i humaniji svijet¹, jer je došao do takvog stupnja napretka i blagostanja u kojem mu – da bi mogao preživjeti – nije više potrebno da gotovo dvije trećine svog vremena provede u teškom fizičkom radu kao nekad. U takvim okolnostima čovjek-radnik želi da se njegovo uobičajeno radno vrijeme još više smanji. Na taj način svakom pojedincu ostaje na raspolaganju više vremena da ga upotrijebi prema osobnom nahodanju. To je tzv. slobodno čovjekovo vrijeme.

Sad se postavlja pitanje: što je u stvari to slobodno vrijeme koje je prepušteno čovjekovoj slobodnoj inicijativi? Nije li to isto što i vrijeme nerada odnosno prazno vrijeme?

¹ Usp. M. D. CHENU, *Pour une théologie du travail*, Paris 1955.

Kad je riječ o određivanju pojma čovjekovog slobodnog vremena, postoje brojne ali međusobno slične definicije tog pojma. Za jedne, poput I. Carvena, slobodno vrijeme bilo bi „vrijeme koje nije ispunjeno onim djelatnostima, koje su po sebi usmjerene na sticanje sredstava za uzdržavanje i očuvanje čovjekovog fizičkog života”². Za druge „slobodno vrijeme je ono koje se redovito koristi za razonode, poslove u koje se čovjek redovito upušta spontano, a u vremenu koje nije apsorbirano redovitim [profesionalnim] poslom”³.

Sociolog Joffré Dumazedier kaže da „slobodno vrijeme predstavlja dinamički skup, cjelokupnost raznih zauzetosti [posala] kojima se pojedinac – nakon što je oslobođen svake profesionalne, obiteljske, društvene i kulturne obaveze – spontano i dragovoljno prepušta bilo da se odmori ili zabavi, bilo da razvija svoje sudjelovanje u društvu, svoje ukuse, svoja saznanja ili svoje sposobnosti”⁴.

Za moralistu T. Goffija slobodno vrijeme je ono koje po sebi nije namijenjeno nekakvoj obavezi niti podliježe profesionalnoj, obiteljskoj ili društvenoj potrebi. To je vrijeme koje ostaje na slobodnom raspolaganju osobe koja ga onda prema vlastitom nahodjenju može upotrijebiti. Prema takvom poimanju slobodno vrijeme se ne protivi radnom vremenu. Ono može biti iskorišteno za izvjestan rad, ali uvijek je riječ o djelatnosti za koju se osoba sama i spontano odluči⁵.

Treba reći da slobodno vrijeme nije usmjereno samo prema zasluženom odmoru i rasonodi nego i prema ostvarenju čovjekove osobnosti. Na taj će način svaki pojedinac – a ne samo neki – osjetiti da je on stvarno čovjek. Nadalje, slobodno vrijeme ne znači samo prekid rada nego i sredstvo upotpunjenja i potvrde osobnosti. Bio bi velik promašaj smatrati da je samo rad koristan čovjeku, a slobodno vrijeme da je određeno tek zato da se čovjek posvema opusti i da preko neke igre ili provoda zaboravi na svoju osobnost. Osnovna misao svakog cjelovitog razmišljanja o slobodnom vremenu trebala bi po prilici izgledati ovako: sve vrijeme, kako radno tako i ono slobodno, predstavlja velik dar čovjekovoj slobodi odakle treba proizlaziti čovjekovo osobno usavršavanje⁶.

II – SOCIOLOŠKI OSVRT NA ČOVJEKOVO SLOBODNO VRIJEME

Sociologija se već duže vremena bavi problemom čovjekovog slobodnog vremena. Tako je unutar same te discipline nastala i posebna grana znanosti prozvana „sociologijom slobodnog vremena”⁷.

2 G. GIMONDI, *Realtà sociali e problemi pastorali: il tempo libero*, u: *Perfice munus*, XXXVIII (1963), str. 130.

3 G. MARTINI, *Tempo libero*, u: *Enciclopedia Filosofica* vol. VI (Firenze 1967), st. 382.

4 G. MARTINI, Nav. mj.

5 T. GOFFI, *Tempo libero e pratica religiosa*, u: *Sapienza*, XV (1962), str. 108.

6 Usp. T. GOFFI, Nav. dj., str. 109.

7 Usp. A. FIAMENGO, *Osnovi opće sociologije*, Sarajevo 1962., str. 318.; A. TODOROVIC, *Metodologija istraživanja slobodnog vremena*, Beograd 1978.

Povijest sociologije svjedoči da je poimanje i prakticiranje čovjekovog slobodnog vremena variralo tijekom razvoja ljudskog društva. Poznato je da se korištenje slobodnog vremena u starom svijetu u mnogočemu razlikovalo od onoga u feudalnom, kapitalističkom ili u suvremenom društvu. Malo je bilo onih koji su u prošlosti bili oslobođeni dugog i mukotrpnog rada da bi namakli neophodna materijalna sredstva za svagdanji život. Radi ilustracije neka bude spomenuto da je još pred sto godina čovjek radio i po 70 sati tjedno, a da je u to isto vrijeme njegova prosječna životna dob bila na granici od samo četrdeset godina. Danas je, naprotiv, situacija obrnuta: radni tjedan traje 40 sati [zemlje evropske zajednice upravo planiraju 35 satni radni tjedan] a prosječna životna dob čovjeka kreće se oko 70 godina⁸. Baš zbog toga se o slobodnom vremenu kao o jednoj od postojećih mogućnosti izgrađivanja čovjekove osobnosti može govoriti tek u najnovije vrijeme, tj. u prvim decenijama XX. stoljeća.

Evo i nekoliko značajnijih datuma: Godine 1919. uvodi se osamsatno radno vrijeme⁹. Naredne godine Internacionalni biro rada organizira u Ženevi Prvi međunarodni kongres o slobodnom radnom vremenu radnika¹⁰, a 1930. uvodi se plaćeni godišnji odmor za sve radnike u industrijski visoko razvijenim zemljama. Na taj način slobodno vrijeme postaje dostupno i ljudima s niskim osobnim primanjima¹¹.

Skraćenje radnog vremena i plaćeni godišnji odmor rezultiraju tzv. tjednim i godišnjim slobodnim vremenom koje svaki pojedinac može iskoristiti na pozitivan i negativan način.

Prvi od tih načina je pozitivan vid korištenja slobodnog vremena kao npr. amatersko bavljenje raznim granama nauke i umjetnosti (slikanje, pisanje, čitanje itd.) i raznim vrstama zabave i sporta. Pri tom treba spomenuti da sve to ipak ovisi o brojnim objektivnim i subjektivnim životnim okolnostima koje redovito prate svako ljudsko biće. Među tim okolnostima treba svakako istaknuti položaj koji pojedini ljudi zauzimaju u društvu, stupanj njihovog obrazovanja, kulturni nivo, stečene životne navike, sredinu u kojoj žive, mjesto boravka itd.

Svi ovi pozitivni vidovi korištenja slobodnog vremena od osobitog su značaja za cjelokupan daljnji život i rad svakog pojedinca, jer odstranjuju brojne negativne posljedice koje rad inače obavezno sa sobom donosi, kao što su npr. monotonija, dosada i slično. U slobodnom vremenu čovjek se može svestrano razvijati, osobito u pravcu svojih prirodnih sklonosti. Na taj način čovjek-pojedinac zapravo postaje potpuno samostalno biće. U slobodnom vremenu čovjek se osjeća stvarno slobodnim da pripada sebi i da je svoj gospodar¹².

Osim pozitivnog, na žalost, postoji i negativni vid korištenja slobodnog vremena s kojim se u običnom životu dosta često susrećemo. U negativni vid spada

8 Usp. G. GISMONDI, Nav. dj., str. 130.

9 A. TODORVIĆ, Nav. dj., str. 234.

10 A. TODORVIĆ, Nav. dj., str. 6.

11 A. TODORVIĆ, Nav. dj., str. 234.

12 A. FIAMENGO, Nav. dj., str. 319.

npr. pijančevanje, zatim obavljanje radnji s asocijalnim obilježjima kao što su huliganstvo, razbojstva i njima srodne moralne negativne sklonosti¹³.

Na pitanje kako će se činjenica povećanog slobodnog vremena odraziti na budućnost pokušava odgovoriti futurologija, koja se inače bavi istraživanjem budućnosti na raznim područjima društvenog i osobnog života pojedinca i društva.

S problemom slobodnog vremena neophodno je pozabaviti se zbog više razloga. Radno vrijeme i čovjekov radni vijek bit će sve kraći, a slobodno vrijeme sve duže, što opet stvara druge probleme: kako će se vladati čovjek budućnosti nakon što stvarno bude posjedovao obilno slobodno vrijeme, kakve će ukuse i želje očitovati u konkretnom životu i slično?

Futurologija nam izričito govori da činjenica povećanog slobodnog vremena donosi sa sobom niz novih problema i pitanja iz društvenog i osobnog života na koja bez daljnjega treba odgovoriti. Ta pitanja vrlo su složena i duboko zadiru u područje sociologije, ekonomije i etike.

Sociologija slobodnog vremena predviđa da će se radno vrijeme i radni vijek čovjeka vidno smanjiti u skoroj budućnosti. Predviđa se da će npr. u 2000. godini biti drugačiji raspored radnog i slobodnog vremena: trajanje rada za godinu dana iznositi će 1.100 sati koji će biti raspoređeni između 147 radnih i 218 slobodnih dana¹⁴. Postavlja se pitanje kako će čovjek i društvo u kojem on živi u budućnosti rasporediti to slobodno vrijeme? Zasad se ne može sa sigurnošću predvidjeti da li će to povećanje slobodnog vremena u budućnosti uslijediti kao skraćeni radni tjedan, kao više odsječaka godišnjeg odmora (ljetno – zima, što inače neki na Zapadu već pokušavaju), kao slobodne godine u toku jednog radnog života ili jednostavno kao skraćenje aktivnih godina¹⁵.

Ovisno o činjenici povećanog slobodnog vremena i njegove primjene u konkretnoj životnoj stvarnosti te ukusima i željama čovjeka budućnosti morat će voditi računa i ekonomija kod stvaranja svojih planova. Sigurno će povećano slobodno vrijeme prisiliti ekonomiju da više svojih sredstava ulaže za izgradnju oporavišta, za vikend stanove, za kuće izvan grada i za gradnju uopće.

III – CRKVA I SLOBODNO VRIJEME

Osim socioloških i ekonomskih problema koje sa sobom donosi povećano čovjekovo slobodno vrijeme u skoroj budućnosti, pojavljuju se i nove etičke brige: kako će se ponašati čovjek s obiljem slobodnog vremena, da li će se mijenjati dosadašnja etika vrednota, hoće li dosad ustaljene i opće priznate etičke vrednote biti zamijenjene nekim novim vrednotama koje će sa sobom donijeti povećano slobodno vrijeme, odnosno kako bi trebala izgledati ta izmijenjena etika?¹⁶.

13 A. FIAMENGO, Nav. mj.

14 A. TODORVIĆ, Nav. dj., str. 291.

15 A. TODORVIĆ, Nav. dj., str. 290.

16 A. TODORVIĆ, Nav. dj., str. 290–291.

Iz svega ovoga proizlazi da moderni čovjek ima slobodnog vremena i da će se ono s vremenom povećavati. Pitanje je samo kako će ga on ispuniti, odnosno može li mu Crkva pomoći da ga on korisno i moralno dobro upotrijebi?

A) SLOBODNO VRIJEME U POVIJESTI KRŠĆANSKOG ZAPADA

Povijest nam govori da je Crkva u prošlosti Evrope imala značajno mjesto u čovjekovu životu i radu. Liturgijski kalendar davao je smjernice kako će se pojedinac ili zajednica duhovno okoristiti raspoloživim slobodnim vremenom u nedjelje i crkvene blagdane. Istina je da je u prošlosti bilo puno manje slobodnog vremena nego danas, ali uza sve to trebalo je postojeće slobodno vrijeme ispuniti tako da ono ne bude prazno vrijeme. Mnogobrojna zanatska udruženja (cehovi) i isto tako brojna laička bratstva (ili bratovštine) s religioznim sadržajem i ciljem, imali su u srednjem vijeku velik utjecaj na planiranje i ostvarenje slobodnog vremena ljudi. Raznovrsne liturgijske svečanosti s puno folklorne privlačivosti i predstave s naglašenom religioznom tematikom bili su načini preko kojih je Crkva duboko zadirala u život pojedinca i društva uopće¹⁷. Ona je, uostalom, prisutna u svim značajnijim trenucima života srednjovjekovnog čovjeka od njegova rođenja pa sve do smrti¹⁸.

Stvar je nešto drugačija kod seoskog stanovništva kojemu su ratarski poslovi određivali opseg slobodnog vremena. Unatoč svemu i seosko stanovništvo prisustvuje svečanom obavljanju vjerskih čina (procesija i sl.) pa se u tu svrhu i radovi na polju počesto prekidaju da bi ustupili mjesto obrednim funkcijama. Veći dio slobodnog vremena seoskog stanovništva padao je u zimsko doba godine. Ljudi su ga koristili na razne načine npr. na sijelima, sastancima, slavljenjem svadbenih svečanosti koje su se uglavnom planirale za to vrijeme.

Bratovštine su i u našoj prošlosti odigrale višestruku vjersku i socijalnu ulogu. Kao primjer mogu nam poslužiti one s otoka Krka. Uz promicanje bogoštovlja članovi bratovština su u svojem slobodnom vremenu posebnu pažnju posvećivali aktivnoj kršćanskoj ljubavi u pomaganju potrebnih i siromašnih. Gradili su i održavali crkve, oltare, zvonike, nabavljali oltarne slike, crkveno ruho, posuđe. Bratovštinama dugujemo mnoge umjetnine koje još uvijek krase naše crkve, a i niz drugih spomenika naše kulturne prošlosti njihova je zasluga. Doprinosom za održavanje učitelja pripomogli su i širenju prosvjete u svojim sredinama¹⁹.

B) SLOBODNO VRIJEME U NOVIJIM DOKUMENTIMA CRKVE

O problemu slobodnog vremena govori se na više mjesta u novijim crkvenim dokumentima. Na prvom mjestu treba spomenuti encikliku *Mater et Magistra*

17 Usp. J. HEERS, *Le travail au Moyen-âge*, (Que sais-je? br. 1186) Paris 1975., str. 100–106.; R. FOSSIER, *Histoire sociale de l'Occident médiéval*, Paris 1970.

18 Usp. G. d'HAUCOURT, *La vie au Moyen-âge*, (Que sais-je? br. 132) Paris 1968., str. 69–124.

19 Usp. M. BOLONIC–I. ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb 1977., str. 161–164.; usp. J. KARNINČIĆ, *Stare bratovštine u samostansko-župnoj crkvi Sv. Marije milosne*, u: *Spomenica dominikanskog samostana u Bolu 1475–1975.*, Bol–Zagreb 1976., str. 291–306.

pape Ivana XXIII. i neka mjesta iz dokumenata Drugog vatikanskog sabora o tom predmetu.

1 – Enciklika *Mater et Magistra*

Preko enciklike *Mater et Magistra*, objavljene 15. svibnja 1961. godine, papa Ivan XXIII. istakao je niz činjenica značajnih za razvoj suvremenog društva i njegovog usklađenja s kršćanskim načelima i čovjekovim nadnaravnim pozivom.

O problemu slobodnog vremena govori se u br. 94 spomenute enciklike. Papa najprije uočava činjenicu da u suvremenom društvu postoje velike suprotnosti na ekonomskom i socijalnom polju što svakako ide na uštrb čovječnosti u sredini u kojoj ljudi žive i rade. Enciklika, nadalje, ukazuje na razne zablude koje ozbiljno ugrožavaju samu ekonomiju i njezino djelovanje, ciljeve i ustrojstvo. Uza sve te poteškoće, nastavlja Ivan XXIII, suvremeni način proizvodnje – potican tehničkim i znanstvenim razvojem – napreduje, obnavlja se i razvija brže nego ikad prije. Takav ritam proizvodnje iziskuje od radnika više okretnosti i stručnog osposobljavanja. U nastavku gore navedenog broja enciklike *Mater et Magistra* papa energično traži da radnicima „valja dati na raspolaganje više sredstava i više (slobodnog) vremena kako bi ovi stekli odgovarajuću stručnu izobrazbu obogaćujući pri tom svoju kulturu i čudoredno-vjersku izgradnju”²⁰.

2 – Slobodno vrijeme u dokumentima Drugog vatikanskog sabora

Drugi vatikanski sabor po svojem usmjerenju bio je pastoralne naravi, pa je kao takav dotaknuo mnogobrojne konkretne probleme s kojima je Crkva danas suočena. Među ove svakako spada i problem racionalnog korištenja čovjekovog slobodnog vremena. O tim se problemima u koncilskim dokumentima, izravno ili neizravno, govori na više mjesta, a napose u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et Spes* posvećenoj problemima Crkve u suvremenom svijetu, zatim u dekretima o pastirskoj službi biskupa (*Christus Dominus*) i apostolatu laika (*Apostolicum actuositatem*).

U br. 61 konstitucije *Gaudium et Spes* govori se o dužnosti i pravu svakog čovjeka na odgoj za integralnu kulturu. Da bi se to postiglo neophodno je raspolagati s određenim slobodnim vremenom, pa se u istom broju doslovno kaže: „Budući da je posvuda skraćeno radno vrijeme, danomice za mnoge ljude rastu mogućnosti slobodnog raspolaganja. Neka se slobodno vrijeme upotrijebi za odmor, za jačanje duševnog i tjelesnog zdravlja i to: slobodnim aktivnostima i studijem, putovanjima u druge zemlje (turizam) koja profinjuju čovjekov duh a povrh toga uzajanim poznanstvima obogaćuju ljude, napokon sportskim vježbama i priredbama koje pomažu da se očuva psihička ravnoteža, također u zajednici, i da se uspostave bratski odnosi među ljudima svih staleža, narodnosti i rasa. Neka dakle kršćani surađuju na tome da skupne kulturne manifestacije i akcije, koje su svojstvene našem vremenu, budu prožete ljudskim i kršćanskim duhom”.

20 PAPA IVAN XXIII, *Mater et Magistra*, Pazin 1963., str. 140.

Imajući pred očima načela cjelovitog socijalno-ekonomskog života danas. saborski oci u br. 67 spomenute konstitucije naglašuju da „radnicima treba također dati mogućnost da samim radom razvijaju vlastite sposobnosti i svoju osobu. Premda u tom radu upotrebljavaju svoje vrijeme i svoje sile s dužnom odgovornošću, ipak neka svi imaju dovoljno odmora i slobodnog vremena za obiteljski, kulturni, socijalni i vjerski život. Dapače trebaju imati prilike da slobodno razvijaju svoje snage i sposobnosti, koje možda malo mogu razvijati u svom profesionalnom poslu”.

Gledom na slobodno vrijeme Drugi vatikanski sabor nije se zadovoljio samo onim što je iznijeto u konstituciji *Gaudium et Spes* (br. 61 i 67). U br. 12 dekreta *Christus Dominus*, u kojem se raspravlja o službi biskupâ, istaknuto je da su biskupi u svojem pozivu za naučavanjem dužni govoriti i o odmoru kao jednoj od važnih komponenti ispravno upotrijebljenog slobodnog vremena.

Koncilski dekret o apostolatu laika (*Apostolicam actuositatem*), govoreći o raznolikosti apostolata na koji su pozvani svi kršćani, posebno naglašuje da kršćanski vjernici koji žive zajedno s drugim ljudima „na zajedničkom radnom mjestu, u istom zvanju, studiju, mjestu stanovanja, odmoru i društvu, imaju najbolju priliku da pomognu svojoj braći” (br. 13).

Već i samo površna analiza gore navedenih crkvenih dokumenata o čovjekovom slobodnom vremenu jasno daje do znanja da to slobodno vrijeme treba prvenstveno iskoristiti za usavršavanje čovjekove osobe u fizičkom, intelektualnom i etičkom pogledu²¹.

Ako neki čovjek radi uvijek isti posao, na točno određenom mjestu, kod njega se rađa monotonija koja sa sobom donosi i umor. Obavljanje svakodnevnog posla u istom, često zatvorenom i industrijalizacijom zatrovanom zraku, izaziva kod pojedinca nedostatak životne energije koju treba obnoviti odmarajući se u slobodnom vremenu. Taj fizički odmor može biti aktivan, npr. razne vrste igre, šetnje, planinarenje, skautizam i pasivan, npr. spavanje i intenzivni fizički odmor.

Osim u vidu fizičkog, tj. tjelesnog odmora, slobodno vrijeme može se upotrijebiti i za intelektualno usavršavanje. U slobodnom vremenu čovjek može ponovno „oživjeti” jer mu se pružaju mogućnosti da radi i da se zanima za ono što mu se po naravi najviše sviđa, npr. može više čitati, pisati, baviti se slikanjem, pohađati razne kulturne priredbe itd. Na taj način čovjek-pojedinac u slobodno vrijeme upotpunjuje svoje znanje i intelektualno postaje kompletniji, što inače ne može za vrijeme svojih radnih obaveza.

Pri korištenju slobodnog vremena čovjek mora voditi računa i o svom etičkom usavršavanju. Radeći uvijek isto, on se nalazi u trajnoj opasnosti da ga mehanizacija i automatizacija „progutaju”. Slobodno vrijeme je onaj neprocjenjivi

21 Usp. K. V. TRUHLAR, *Il lavoro cristiano. Per una teologia del lavoro*, Roma 1966., str. 113–117.; *Pokoncilski katolički etos*, Celje 1967., str. 203–206; *Teološko kramljanje o prostem času*, u: *Cerkev v sedanjem času*, 2(1968), 7–8, str. 117–119.; *Prosti čas*, u: *Leksikon duhovnosti* (1974), str. 488–489.; E. COLOMB, *Il tempo libero*, u: *La Chiesa e la realtà quotidiana*, Roma–Brescia (Herder–Morcelliana) 1972., str. 121–135.

dar i svjetlo koje čovjeka potiče da razmišlja o sebi, o svojoj osobnosti te svrsi života i rada. To razmišljanje bit će neprestani poticaj da se čovjek opire opasnosti da ga rad ne učini bezimenim, bezosobnim, koji vodi računa samo o vanjštini. Refleksija o sebi i poniranje u vlastitu nutrinu mora kod radnog čovjeka buditi svijest da je rad tek sredstvo preko kojeg on sudjeluje u Božjem planu oblikovanja svijeta. Rad treba služiti afirmaciji osobe, kolektivne svijesti, međusobne solidarnosti, ali uvijek ostati sredstvo a ne cilj. Svaki pojedinac mora biti svjestan da se istom u slobodnom vremenu može osjetiti slobodnim i riješenim svoje društvene samoće. Ništa ne koristi čovjeku biti zajedno s nekim tek fizički, na vanjštini, ako pri tom ne dođe do međusobne nutarnje razmjene misli i težnja. Slobodno vrijeme je ono u kojem se to može ostvariti. Na taj način, tj. koristeći se slobodnim vremenom, čovjek u etičkom pogledu izgrađuje sebe i druge.

C) PERSPEKTIVE ZA BUDUĆNOST

Crkvi i svima koji su na poseban način pozvani da naviještaju Kristovu poruku današnjem svijetu jasno je da su se prilike u ljudskom društvu odavno i bitno promijenile. Danas Crkva nema mogućnosti da kao nekad okupi oko sebe najkreativnije elemente društva i vidno utječe na život i rad ljudi. Crkva dobro zna da kršćani, iako nisu od ovoga svijeta – (usp. Iv 17,15) – ipak žive ovdje na zemlji. Prema riječima poslanice Diogenetu, kršćani se ne razlikuju od drugih ljudi ni teritorijem, ni jezikom, ni običajima²². Oni, naime, žive zajedno s ostalima neovisno o vjerskim, rasnim i socijalnim razlikama. Sljedbenike Kristova evanđelja koji, kako je rečeno, žive i rade zajedno s drugima Crkva i danas kao i u prošlosti poziva na suradnju u gospodarsko-društvenom i političkom polju²³ te na ispravnu izgradnju ovoga svijeta u kojem se živi²⁴.

Kao što je Crkva u različitim epohama svoje povijesti budno pazila na znakove vremena, ona to isto čini i danas. Slobodno vrijeme predstavlja jedan od važnijih znakova naše industrijske civilizacije, pa se Crkva trudi da današnjem čovjeku skrene pažnju na njegovo značenje, odnosno da mu pomogne ispuniti ga u korist njegove osobne i društvene izgradnje. Raznovrsnim pastoralnim aktivnostima ona se približava čovjeku u želji da mu pomogne kako bi to slobodno vrijeme postalo svakom pojedincu izvor duhovne radosti, osvježenja i fizičkog odmora.

Crkva također želi da se to slobodno vrijeme usmjeri duhovno, eshatološki i kulturno, pa svoje vjernike poziva da aktivno sudjeluju u nedjeljnom euharistijskom slavlju koje ponazočuje Kristovo pashalno otajstvo. Nedjelja je u liturgijskom smislu sažetak čitave povijesti spasenja, susret Boga s čovjekom u osobi Isusa Krista. Na taj način vikendi i drugi praznički dani kao ostvarenje slobodnog vremena neće ostati prazni, bez realnog duhovnog sadržaja. Neophodno je, među-

22 Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, sv. I, Zagreb 1976., str. 287.

23 PAPA IVAN XXIII, *Pačem in terris* (Prilog „Bogoslovke Smotre“ br. 2. – 1964.), br. 157 i dalje.

24 *Gaudium et Spes* br. 21., u: *Dokumenti Drugog vatikanskog sabora*, Zagreb („KS“) 1970., str. 647.

tim, u ljudima probuditi svijest da se nedjeljni počinak kao dio tjednog slobodnog vremena misterijski valorizira. Tako će nedjeljno slobodno vrijeme označavati suživljavanje s Kristovim otajstvom i postati nepresušni izvor Kristova mira i čovjekovog duhovnog osveženja. Na taj način tjedni počinak (uključujući tu i svetkovanje nedjelje) neće biti samo obični fizički odmor za slijedeći radni tjedan u službi ekonomije, nego istinsko uvođenje čovjeka u Kristov pashalni misterij.

Drugi način preko kojega Crkva želi pomoći ljudima u osmišljenju njihovog slobodnog vremena je pastoralna zauzetost u turizmu. O važnosti tog dušobrižničkog nastojanja bilo je govora na Drugom vatikanskom saboru i u nekim kasnijim dokumentima opće Crkve i pojedinih mjesnih Crkava od kojih ovdje spominjemo samo neke.

Kad je riječ o neophodnosti slobodnog vremena, onda treba istaknuti da već spominjana saborska konstitucija *Gaudium et Spes* u br. 61 sugerira da se to vrijeme može korisno ispuniti putovanjima u druge zemlje, tj. turizmom. Dekret *Christus Dominus* nabraja izvjesne posebne brige o kojima biskupi moraju voditi računa, a u koje spada i dušobrižništvo turista. U br. 18 istog dekreta izričito se govori da treba „prikladne pastoralne metode razvijati i za duhovno dobro turista koji odlaze na neko vrijeme u druge krajeve”.

Gledom na turizam i već više puta spominjani posljednji Vatikanski opći sabor ističe ulogu laika u toj domeni korištenja slobodnog vremena, kako sa strane pojedinaca tako i društvenih zajednica. U dekretu o apostolatu laika kaže se da laici „koji putuju u inozemstvo, bilo zbog posla bilo zbog odmora, trebaju imati na umu da su svugdje putujući vjesnici Kristovi i neka se zaista tako i vladaju” (Dekret *Apostolicam actuositatem* br. 14).

„Opći direktorij za dušobrižništvo turizma” koji je 30. travnja 1969. godine objavila Kongregacija za kler izražava stav Crkve prema turizmu i njezinoj dušobrižničkoj djelatnosti u toj domeni. Kongregacija upućuje poziv da svi porade na tome da slobodno vrijeme ispunjeno turizmom bude svestrano korisno: „Dušobrižnici i svaki pojedini svjesni kršćanin imaju dakle zadatak da se svatko prema svojim sposobnostima založi, kako bi se postigla suglasnost da slobodno vrijeme postane vrijeme vrednovanja privrednih, kulturnih, osjećajnih i duhovnih bogatstava, te osim toga da porade na tome da slobodno vrijeme postane vrijeme spašenja”²⁵.

Opće ideje direktorija bile su i u našoj domaćoj Crkvi pokretač dvaju simpozija o turizmu: prvi je održan u Zadru 1975. pod geslom Turizam zbližava narode²⁶, a drugi u Dubrovniku 1977. na temu Obitelj i turizam²⁷. Predavači obaju simpozija istakli su važnost fenomena čovjekovog slobodnog vremena i na temelju novijih crkvenih dokumenata sugerirali neke korisne upute za pastoral turizma kod nas.

25 SV. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za dušobrižništvo turizma*, Zagreb („KS”) 1969., Dokumenti br. 24, str. 7.

26 Izd. KS Zagreb, 1976.

27 Izd. KS Zagreb, 1979.

Apostolat kršćanskih laika je od neprocjenjive pomoći nastojanju Crkve da pomogne ljudima što bolje osmisliti i koristiti njihovo slobodno vrijeme. Kršćanski laici su snagom sakramenta krštenja i potvrde na sebe preuzeli obavezu da trajno svjedoče za Krista u sredinama gdje žive i rade. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* (br. 31) izričito naglašava da su „oni od Boga pozvani, da pridonese, kao iznutra poput kvasca, posvećenju svijeta vršeći vlastitu dužnost, vođeni evanđeoskim duhom i tako drugima otkriju Krista u prvom redu svijetleći svjedočanstvom svoga života, vjerom, nadom i ljubavlju”. Laici su također pozvani pomoći Crkvi u njezinom nastojanju „da ljudi postanu sposobni ispravno uspostaviti svekoliki vremeniti red i upraviti ga po Kristu Bogu” (*Apostolicam actuositatem*, br. 7). Na misiju laika spada i to da Crkvu učine prisutnom i djelotvornom u vremenitim stvarima danas te da doprinesu prožimanju svijeta kršćanskim duhom (usp. *Apostolicam actuositatem*, br. 29).

Kaže se da „na mladima svijet ostaje”. Zato se svatko tko želi svjetlu i perspektivnu budućnost i napredak Božjeg kraljevstva među ljudima mora istinski založiti za rad s omladinom, iako je to po sebi težak, mukotran, nezahvalan, a s ekonomskog stanovišta i sasvim neunosan posao. Ali Crkva se zauzimalje za čovjeka, njegov ovozemni napredak i nadnaravno usmjerenje pa nas neprestano potiče na rad s onima na kojima će sutra počivati sva odgovornost za život u društvu i oko širenja Kristove evanđeoske poruke ljudima. Dovoljno je prisjetiti se samo nekih pobuda posljednjeg Vatikanskog sabora o toj stvari.

Omladina je, prema nauci istog Sabora, puna životnog dinamizma koji treba korisno upotrijebiti. Mladi žele već sada na sebe preuzeti dio odgovornosti u životu suvremenog društva, pa je od neprocjenjive važnosti da ti mladi budu prožeti Kristovim duhom i ljubavlju prema bližnjemu (*Apostolicam actuositatem*, br. 12). „Mladost je nada Crkve” kaže se u broju 2 deklaracije o kršćanskom odgoju (*Gravissimum educationis*). „Mladi moraju biti prvi i izravni apostoli mladih izvršavanjem apostolata među njima i preko njih, vodeći računa o socijalnoj sredini, u kojoj žive” (*Apostolicam actuositatem*, br. 12). Upravo radi toga može biti od velike koristi da se mlade pokušava odgajati kako bi u slobodnom vremenu poradili oko rasta svoje osobe i društva u kojem žive.

Mladima se o tome može govoriti na sastancima koji su za to specijalno upriličeni u slobodnom vremenu, zatim prigodom kraćih izleta, a osobito preko apostolata sa skautima, kako se to inače prakticira na Zapadu.

U osmišljenju čovjekovog slobodnog vremena Crkva se koristi i moćnim sredstvima javnog priopćivanja kao što su radio, televizija i tisak. To su danas tri najvažnija sredstva komuniciranja među ljudima pomoću kojih se pojedinci i zajednice upoznaju s najvažnijim društvenim događajima i gibanjima, s čovjekovim uspjesima i promašajima u svim domenama njegova života i rada.

Iz prakse je poznato da ima dosta ljudi koji zbog nedostatka vremena, umora ili drugih zapreka nisu u stanju da na drugi način dođu do novih saznanja osim što ih mogu čuti i vidjeti na radio-televizijskim emisijama ili pročitati u tisku. Upravo radi toga neophodno je da se Crkva posluži tim suvremenim sredstvima priopćivanja kako bi svojim vjernicima i ljudima dobre volje progovorila o čovjekovom duhovnom usmjerenju u kojem se rad i slobodno vrijeme međusobno

izmjenjuju i nadopunjuju. Na taj način Crkva pokazuje da i danas želi biti na službu čovjeku koji je stvoren na Božju sliku i koji se može smiriti jedino u Bogu od kojega je i proizašao.

ZAKLJUČAK

Slobodno vrijeme je, dakle, vrlo značajna sociološka pojava suvremenog svijeta. Svjedoci smo, naime, činjenice da radni ljudi danas imaju na raspolaganju mnogo više slobodnog vremena za osobnu izgradnju i tjelesni odmor. Ali često se događa da to vrijeme jednostavno ostane prazno i ničim korisnim ispunjeno. Crkva se sa svoje strane trudi da ožvljavanjem izvornog značenja svetkovanja nedjelje, apostolatom u turizmu, angažiranjem kršćanskih laika u osmišljavanju čovjekovog nadnaravnog poziva, zatim radio-televizijskim emisijama, tiskom i na različite druge način pripomogne svojim suvremenicima da svoje slobodno vrijeme korisno upotrijebe za osobnu izgradnju i sveopći napredak društva.

RÉSUMÉ

Le progrès des sciences et de la technique dans ces derniers temps ont grandement favorisé la production et le bien-être de notre société contemporaine. L'homme d'aujourd'hui ne met plus toutes ses forces physiques et intellectuelle pour assurer uniquement son existence matérielle, comme l'a été obligé de le faire dans le passé. Le temps qu'il passe aujourd'hui dans les lieux du travail s'est considérablement raccourci, bien au contraire son „temps libre” s'est agrandi.

Il en existe plusieurs définitions pour déterminer ce temps dit „libre”. Tout d'abord c'est le temps dont chaque individu dispose librement; ensuite c'est le temps qui n'est pas destiné uniquement pour le repos physique et pour les loisirs, mais aussi le temps qui permet à l'homme de s'épanouir et se perfectionner dans tous les sens.

Le problème de l'emploi du „temps libre” intéresse surtout la sociologie, et plus précisément la partie appelée „la sociologie du temps libre” qui se sert avec les résultats de différentes sciences humaines (p. ex. l'histoire, l'éthique) pour pouvoir donner quelques conseils pratiques quant à l'emploi dudit „temps libre”. Il va de soit qu'elle tienne compte du progrès de la société et du développement de l'homme moderne.

Le temps libre a une importance toute particulière pour l'Eglise, parce qu'elle y voit „les signes du temps” de la société dans laquelle vivent et travaillent les hommes de notre époque. A travers les interventions de son magistère, l'Eglise a maintes fois montré son intérêt pour tout ce qui intéresse l'homme moderne et tout ce qui servira pour l'annonciation de la Bonne nouvelle du Christ, pour la paix dans le monde et le salut éternel des hommes. En ce sens, il faut souligner l'importance de l'encyclique „Mater et Magistra” de Jean XXIII et plusieurs documents conciliaires (Gaudium et spes, etc.).

Ces réflexions montrent que l'Eglise garde toujours une partie de l'influence sur l'homme contemporain même dans la planification et l'emploi de son temps libre (p. ex. à travers les manifestations religieuses, l'obligation de fêter le jour du Seigneur, l'organisation des oeuvres de la charité chrétienne, etc.).